

TILNING LEKSIK STRUKTURASI VA SEMANTIK KOMPONENTLARI

I.Yo.Beknazarova

Samarqand davlat chet tillar instituti o'qituvchisi

D.U.Jo'rayeva

Samarqand davlat chet tillar instituti 3-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14636117>

Annotatsiya: Mazkur maqolada leksik birliklar o'rtasidagi munosabatlar, jumladan, giponimiya, sinonimiya va qarama-qarshilik tahlil qilinadi va shu bilan birgalikda maydonlar va komponentli tahlil usullari orqali tilning leksik strukturalari va semantik aloqalari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: giponimiya, sinonimiya, giperonimiya. leksik birlik, leksik maydon, mos kelmaslik, komponentli tahlil, prototip nazariyasi, konseptualizatsiya, leksik bo'lak

LEXICAL STRUCTURE AND SEMANTIC COMPONENTS OF THE LANGUAGE

Annotation: In this article, the lexical structure and semantic relations of the language are revealed through the analysis of lexical units, synonymy and contrast, as well as methods of field and component analysis.

Key words: hyponymy, synonymy, hyperonymy. lexical unit, lexical field, incongruent, component analysis, prototype theory, conceptualization, lexical fragment

ЛЕКСИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА И СЕМАНТИЧЕСКИЕ КОМПОНЕНТЫ ЯЗЫКА

Аннотация: В данной статье лексическая структура и семантические отношения языка раскрываются посредством анализа лексических единиц, синонимии и контрастности, а также методов полевого и компонентного анализа.

Ключевые слова: гипонимия, синонимия, гиперонимия. лексическая единица, лексическое поле, инконгруэнт, компонентный анализ, теория прототипов, концептуализация, лексический фрагмент

Leksik birliklar o'rtasida giponimiya, turli xil qarama-qarshilik va ehtimol sinonimiya kabi bir qator munosabatlar o'rnatilishi mumkin. Buni tilning leksik birliklari tizimi tashkil etishi va leksik birliklarning boshqa leksik birliklar bilan aloqasi asosida aniqlanishi mumkinligi haqidagi asosiy ishonchning tasdig'i sifatida qabul qilish mumkin. Lug'aviy birliklar o'rtasida bunday munosabatlarni o'rnatish yoki ochib berish leksik birliklarning ma'nosini to'g'ri ifodalama ham, bu munosabatlardan leksik birliklarning ma'nolarini qarama-qarshi qo'yish va shu asosda ularning ma'no komponentlarini ochish mumkin [1-5].

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, bu kontekstda, ayniqsa, Yevropa strukturalistik semantika an'analari keng qo'llanilgan yondashuvlardan biri so'z maydonlari yoki leksik maydonlarni tahlil qilishdir. Leksik maydon bir xil so'z turkumiga kiruvchi va kamida bitta umumiy semantik komponentga ega bo'lgan leksik birliklar yig'indisi sifatida tushunilishi mumkin [6-7]. Bu semantik komponent tilda leksik birlik sifatida mavjud bo'lishi mumkin, bu holda u leksik sohaning barcha a'zolarining giperonimidir. Masalan, uy, kottej, saroy, qasr, temir yo'l vokzali kabi so'zlarni lug'aviy soha a'zolari sifatida ko'rish mumkin va shu bois, bu sohaning

barcha a'zolarining giperonimi hisoblanadi. Kastovskiyning ta'kidlashicha, ingliz tilidagi haroratni bildiruvchi sifatlar maydonida (hot (issiq), warm (iliq), cool (salqin), cold (sovuq)) bunday giperonim yo'q [6-8].

Har holda, leksik maydonlar turli leksik birliklarda ma'no qarama-qarshiligini o'rnatish uchun mos asos bo'lib xizmat qiladi. "So'z ma'nolarini tahlil qilish ko'pincha so'z ma'nosini uning minimal tarkibiy qismlariga ajratish jarayoni sifatida ko'riladi," deb ta'kidlaydi Lich, bu yondashuvni erkak (man), ayol (woman), o'g'il (boy), qiz (girl) ma'nolarini qarama-qarshi qo'yish orqali ko'rsatadi

	Male (erkak)	Female (ayol)
Adult (voyaga yetgan)	man	woman
Young (voyaga yetmagan, yosh)	boy	girl

Diagramma ma'noning ikki o'lchamini ko'rsatadi: "jins" (sex) va "o'spirinlik" (adulthood); uchinchi o'lchov maydonning yaxlitligi bilan qayta tiklanadi: "odam?" ("human") va "inson bo'lmagan" ("non-human") turlar o'rtasidagi.

Biroz mavhumroq shaklda ushbu komponentlar quyidagicha ifodalanishi mumkin [3]:

man: + HUMAN + ADULT + MALE
 woman: + HUMAN + ADULT – MALE
 boy: + HUMAN – ADULT + MALE
 girl: + HUMAN – ADULT – MALE

Leksik birliklarning qarama-qarshi ma'nolari (leksik sohada) orqali olingan ma'nolarni semantik komponentlar nuqtai nazaridan tahlil qilish usuli "komponentli tahlil" deb nomlanadi [3]. Semantikada komponentli tahlilning maqsadlaridan biri fonologiyani o'ziga xos xususiyatlariga o'xshash semantik komponentlar inventarini tuzishdir. Nazariyaning ba'zi tarafdorlari ushbu yondashuv doirasida har qanday so'z ma'nosini semantik komponentlar birikmasi sifatida tasvirlash mumkin bo'lishiga umid qilishgan (har qanday tildagi har qanday fonema juda cheklangan o'ziga xos xususiyatlar bilan tavsiflanishi mumkin bo'lgan usulga o'xshash). Bu turdagi tavsiflar, masalan, mashina tarjimasini uchun ayniqsa mos keladi [9-12]. Buning uchun semantik komponentlar to'rtta shartga javob berishi kerak, ya'ni ular:

- Atom: ularni boshqa semantik komponentlarga bo'lish mumkin emas;
- Takroriy: takrorlanib turadigan, ya'ni faqat bitta leksik birlikning ma'nosini (yoki ma'noning bir qismini) qamrab olish uchun mo'ljallangan emas;
- Ikkilik: $\pm$ qiymatlar bo'yicha tavsiflanadi;
- Universal: barcha tillarga tegishli [11-12].

Bu maqsadga erishish juda muammoli ekanligini ko'rsatish nisbatan oson. Darhaqiqat, yuqoridagi kabi semantik komponentlar takroriy (va, ehtimol, universaldir) bo'lib, ular boshqa leksik birliklarga, masalan, ayg'ir (ot), biya, baytal va hokazolarga samarali qo'llanilishi mumkin. Atomlikka kelsak, u shunday bo'lishi kerak. bu borada jiddiy kelishmovchiliklar mavjud. Masalan, Kastovskiy "erkak; ayol" xususiyatlarini minimal deb hisoblasada, Lion "tilshunoslar tomonidan ilgari surilgan sezgi komponentlarining aksariyati (masalan, erkak, hayot (tirik), o'tirish uchun) bu ma'noda atomik emas" deydi [13-14]. Ammo Kastovskiy oziq-ovqat leksemasi yoki iborasi ma'nolari nuqtai nazaridan *sold object* (sotilgan narsa) ko'lamiga ko'ra baqqol, attor kabi so'zlarni farqlash zarurligini ko'rsatib, atomiklik semantik komponent

uchun zaruriy shart emasligini ham ta'kidlaydi. Oziq-ovqat va kiyimning kichik maqolalaridan semantik komponentlar sifatida foydalanish, shunga qaramay, bunday komponentlarning takrorlanuvchi xarakteri muammosini keltirib chiqaradi [15-16].

Bu masalaga yondashishning ikki yo'li mavjud: biri semantik tahlilda qo'llanilishi kerak bo'lgan barcha komponentlar takroriy va atomik bo'lishini kutish kerak degan da'vordan voz kechish [2-3]. Muammodan chiqishning yana bir yo'li - komponentli tahlil so'z ma'nolarini bir butun sifatida tavsiflash uchun mos asos bo'ladi, degan da'vordan voz kechishdir. Darhaqiqat, oq-sariq nargisni lola yoki momaqaymoqdan ajrata oladigan atomik va takrorlanuvchi komponentni tasavvur qilish qiyin. Lion boshqa muammoga ishora qiladi [13,15]:

Masalan, "erkak", "ayol", "katta", "qiz", "o'g'il", "bola" leksemalarining ma'nosi *inson* (*human*), *voyaga yetgan inson* (*adult*), va *ayol* (*female*) ma'no komponentlari nuqtai nazaridan tahlil qilinsa, biz bemalol bu faktlarni quyidagi so'z birikmalari bilan ifodalay olamiz "katta yoshli bola (*human/adult*)" yoki "voyaga yetgan qiz (*female*)" kabi iboralar semantik jihatdan anomallardir. Bunda biz "erkak" (ya'ni, inglizcha "male" (erkak) leksemasining ma'nosi) tarkibida – *ayol* ma'no komponentini o'z ichiga oladi, deb taxmin qilamiz (va bu komponentli tahlilda aniq aytilganidan ko'ra ko'proq taxmin qilinadi), bu yerda "adult" ko'p ishlatilgan katta yoshli/voyaga yetgan ma'nolarni o'z ichiga oladi. Biroq, bu taxminga ko'ra, "male child" "boy" bilan sinonim bo'lishi kerak. Lekin bu dalilni ko'tarmasdan, Leech shunday xulosaga keladi: "[15] ...komponentsial tahlil butun voqea emas; lekin bu hikoyaning bir qismi va muhim qismi ekanligiga shubha qilish kerak emas.

Darhaqiqat, tarkibiy tahlilning o'zi leksik birliklarning ma'nolarini tavsiflash uchun mos vosita emasligini tushunish, yondashuvni butunlay rad etish uchun dalil sifatida qabul qilinmasligi kerak. Masalan, tarkibiy tahlil semantik munosabatlarni tavsiflash uchun juda mos keladi

- Giperonim va uning giponimlari o'rtasidagi munosabatni, giperonimda uning giponimlarini ajratib turuvchi semantik komponent yo'qligini aytish orqali komponentli ma'noda ifodalash mumkin.
- Sinonimiyani komponentlarning umumiy identifikatsiyasi va ularning + yoki – qiymatlari sifatida tavsiflash mumkin.
- Antonimiya, to'ldiruvchilik va qarama-qarshilikni barcha komponentlarning o'ziga xosligi, bir komponentning qiymati juftlikda har xil bo'lishi deb ta'riflash mumkin. Bundan tashqari, komponential tahlil, sintagmatik munosabatlarni tushuntirishda juda foydali.

Masalan,

a)	Wood	swims.
	– ANIMATE	+ ANIMATE

"qalqib suzish" (swim) leksik birligi subyekt sifatida "qaytib suzish" uchun zarur bo'lgan + ANIMATE (jonli) xususiyati bilan, "daraxt" (wood) so'zida mavjud bo'lgan - ANIMATE (jonli emas) xususiyatining muvofiqligi o'rtasidagi nomutanosiblik (**incompatibility**) tufayli paydo bo'lgan g'alati jumlaning tushuntirishda yaxshi yordam beradi [6].

b)	Wood	floats.
	– ANIMATE	- ANIMATE

Shu o'rinda Chomskiyning generativ transformatsion sintaksisning "Aspectlar" modelidagi jumalarning grammatikligini muhokama qilishda nomuvofiqlik munosabati muhim rol o'ynaganini aytib o'tish lozim.

Strukturaviy semantika sarlavhasi ostida to'planishi mumkin bo'lgan turli yondashuvlar tilning leksik birliklari o'rtasidagi ma'lum munosabatlarni ochib berishga va rasmiylashtirishga muvaffaq bo'lgan bo'lsa-da, umumiy savol tilning lug'at tarkibini qay darajada tashkil etilgan deb hisoblash mumkin yoki kerak. Shu tarzda hali ham ochiq, chunki leksik birliklarning semantik tuzilmasi va ular o'rtasidagi aloqalar murakkab va ko'plab omillarga bog'liq. Bunday munosabatlar nafaqat sintaktik va morfologik jihatlarga, balki madaniy, ijtimoiy va psixologik omillarga ham bog'liqdir. Shu sababli, lug'at tarkibining strukturaviy shakllanishini faqat biror qat'iy model yoki yondashuv asosida aniqlash qiyin, va ko'plab mutaxassislar bu savolni turli nuqtai nazardan ko'rib chiqishadi. Bu yerda semantik tahlilning yondoshuvlarini qayta ko'rib chiqish va leksik birliklarning o'zaro aloqalarini chuqurroq tushunish zarurati yuzaga keladi. [1,3,13,15]. Tilning turli leksik birliklari o'rtasidagi munosabat yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga qaraganda ancha murakkab ekanligini isbotlovchi dalillar mavjud, masalan, *old man one would be inclined to take young* keksa kishi (old man) leksik birlikning antonimi sifatida yoshni olishga moyil bo'lar edi. Biroq, yangi eski qo'lyozma (old manuscript) yoki eski dastur (old program) kabi holatlarda "yangi" antonimi sifatida ishlatiladi. Bu holatlar leksik birliklarning semantik kontekstiga qarab o'zgarishini ko'rsatadi. Leksik birliklar, ular ishlatilgan kontekstga qarab, turli antonimlarni qabul qilishi mumkin, bu esa ularning ma'nosini va funksiyasini ko'proq murakkablashtiradi. Bunday holatlarda, leksik birlikning antonimi, uning semantik qarama-qarshiligi, vaqt, holat yoki madaniy omillarga bog'liq ravishda farqlanadi. Bu esa tilning semantik strukturasi tashkil etishda yuqori darajadagi moslashuvchanlikni va o'zgaruvchanlikni ko'rsatadi. Bu, albatta, bahs munozarali, bu keksa odamda (old man)gi eski eski qo'lyozmada (old manuscript)gi eski ma'nodan farqli o'laroq, eski ma'noni anglatadi, degan bahslashish uchun yetarli sabab bo'la oladi. Xuddi shunday, sotish (sell)ni sotib olish (buy)ning teskarisi sifatida ko'rish mumkin, ammo boshqa kontekstlarda o'g'irlash (steal) ham sotib olish (buy) ning teskarisini ifodalash sifatida qaralishi mumkin. Bu shuni ko'rsatadiki, qarama-qarshilik haqidagi gaplar, xuddi ma'noning bir xilligi haqidagi gaplar kabi, ko'p jihatdan leksik birlik yuzaga kelgan kontekstga bog'liq.

Xuddi shu fikrni lingvistik ierarxiyalar haqida ham aytish mumkin. Shunday qilib, chivin (fly) va yurish (walk) kabi jumalar asosida borishning giponimlari sifatida tashkil etilgan

We flew to Kirkwall with British Airways, which flies to Orkney and Shetland regularly, from Glasgow and Edinburgh via Inverness.

jumlasida, *fly* va *walk* kabi fe'llar bir-biri bilan bog'langan ierarxik munosabatda bo'lib, ular turli harakatlarni ifodalashda kontekstga qarab farqlanadi. *Fly* so'zi bu yerda havo orqali harakat qilishni, ya'ni yuqori tezlikda va uzoq masofalarga qamrab oluvchi harakatni anglatadi, shuningdek, havo transporti yoki parvoz kontekstida ishlatiladi. *Walk* esa, odatda, er yuzida, sekin va qisqa masofalarda amalga oshiriladigan harakatni ifodalaydi. Shunday qilib, *fly* va *walk* so'zlari o'rtasida kontekstual va ierarxik farq mavjud bo'lib, har birining o'ziga xos ishlatilish qoidalari va semantik yuki mavjud. Bu lingvistik ierarxiyalarning murakkabligi va kontekstga bog'liqligini tasdiqlaydi.

Ammo bu ierarxiyada sayohat kabi fe'lning holati haqidagi savolni ochiq qoldiradi. Lion shuningdek, quyidagi shakldagi ierarxik tarzda tashkil etilgan lug'at modelini rad etadi: "Agar

biz ingliz tilidagi eng keng tarqalgan sifatlarni oladigan bo'lsak, unda yuqori darajali sifatlarning yo'qligini ko'ramiz, ularning barchasida alohida kichik to'plamlar giponimdir. Rang farqini bildiruvchi sifatlarning hammasi giponim bo'lgan leksemalar mavjud emas".

We do not say Was it red or coloured in some other way?; but rather Was it red or (of) some colour? Xuddi shunday shakl (shape), tuzilish/tarkib (texture), ta'm (taste), tovush(sound), yosh (age), o'lcham (size), ruhiy holat (state of mind) va hokazolarni bildiruvchi sifatlarning kichik sinflarini anglatadi.

Koseriu so'z sohasini tavsiflashda ifodalangan lug'at haqidagi nuqtai nazar, ehtimol, ayniqsa muammoli [12]:

Word fields contain ... units that divide up amongst themselves a conceptual area on the basis of immediate oppositions. An immediate opposition exists if no third term can be inserted between two terms.

Ushbu bayonotda juda qiziq ikkita masalaga ishonitirishga harakat qilingan, ya'ni (i) leksik birlikning ma'nosini aniq chegaralash bor, degan ma'noda ikkita leksik birlik ma'nolari o'rtasidagi aniq chegaralarni aniqlash (yoki hech bo'lmaganda taxmin qilish) mumkin. va (ii) barcha mumkin bo'lgan ma'nolar yoki tushunchalar (ma'lum bir sohada) haqiqatda leksik birliklar tomonidan ifodalanganligi. Ikkala da'vo ham bahs munozarali. Birinchisi prototip nazariyasida hujumga uchradi, ikkinchisi esa yuqorida ko'rsatilgan neytral rangli sifatga tegishli bo'lgan leksik bo'shliqlarning mavjudligi bilan noto'g'ri ekanligini ko'rsatish mumkin. Bundan tashqari, Jon Sinkler tomonidan targ'ib qilingan ko'p so'zli iboralarda yaratilgan ma'noning kontekstual ko'rinishi lug'atning bunday strukturalistik qarashiga zid keladi.

Rang atamalarini tahlil qilish semantikada asosiy o'rin tutadi. Lug'at va kontseptualizatsiyada ta'kidlanganidek, strukturalist semantiklar inson ko'zi aniqlay oladigan ranglar spektri turli tillarda turli yo'llar bilan bo'lingan continuum (sezilar-sezilmas holda o'zgaradigan narsalar) shaklini oladi, deb taxmin qilishadi. Shunday qilib, rang atamaları de Sossyur nazariyasida lingvistik belgining asossizligining bir misolini ko'rsatadi.

Rang atamalariga psixologik nuqtai nazardan yondashadigan bo'lsak, ranglar spektri odamlar tomonidan kontinuum sifatida qabul qilinmasligini ko'rsatadigan dalillar mavjud. Mashhur tadqiqotida Berlin va Kay [17] turli tillarni asosiy rang atamaları bilan solishtirgan.

Asosiy atamalar qizil (red), sariq (yellow), to'q sariq yoki yashil (orange or green) kabi so'zlar, ya'ni boshqa atamalarga kiritib bo'lmaydigan atamalar (to'q qizil/ qirmizi (crimson) rangdagi kabi), morfologik jihatdan sodda (ko'k (blue), lekin ko'kish (bluish) emas), ko'pincha texnik til bilan cheklanmagan [17-19]. Bunday rang atamaları, asosan, oddiy va to'g'ri tasvirlangan ranglar bo'lib, ular tilda keng tarqalgan va turli kontekstlarda ishlatiladi. Bu atamalar ranglarni tasvirlashda aniq va umumiy bo'lib, ularga asoslangan iboralar va ifodalar ko'proq intuitiv tarzda qabul qilinadi. Boshqa rang atamaları, masalan, "to'q qizil" yoki "ko'kish" kabi, odatda yanada murakkab va qo'shimcha konnotatsiyalarni o'z ichiga oladi, chunki ular rangning noaniq yoki o'zgaruvchan ohanglarini aks ettiradi. Shunday qilib, asosiy ranglar ko'proq tilda asosiy bo'lib, ranglarni ifodalashda qattiq chegaralar va aniq tasvirlarga ega, bu esa ularni odamlar uchun osonroq tanish va nomlash imkonini beradi.

Berlin va Kay tomonidan olib borilgan tajribalar natijasida berilgan ajoyib tushuncha shundaki, ma'lum bir rangning boshqa ranglarga qaraganda yaxshiroq namunasi bo'lgan soya beruvchi ranglar mavjud. Boshqacha qilib aytganda, ba'zi yashil ranglar boshqalarga qaraganda yashilroq. Tajribalar shuni ko'rsatdiki, ma'ruzachilar turli xil rang atamaları orasidagi

chegaralarni ko'rsatishni so'rashganda sezilarli darajada farq qiladi. Bu bir tilda ham, turli tillarda ham amal qiladi. Biroq, ma'lum bir rangning ayniqsa yaxshi namunasini tanlash haqida gap ketganda, juda ko'p kelishuv mavjud. Teylor buni quyidagicha umumlashtiradi:

Although the range of colours that are designated by red (or its equivalent in other languages) might vary from person to person, there is a remarkable unanimity on what constitutes a 'good red'.

(Qizil rang bilan belgilangan ranglar diapazoni (yoki uning boshqa tillardagi ekvivalenti) odamdanda odamga farq qilishi mumkin bo'lsa-da, "yaxshi qizil" nimani tashkil etishi bo'yicha ajoyib yakdillik mavjud)

Asosiy ranglarining maxsus holati bir qator tajribalar bilan tasdiqlangan. Misol uchun, odamlar asosiy ranglar namunalarini asosiy bo'lmagan ranglar namunalariga qaraganda osonroq nomlashlari mumkin [17-18], chunki asosiy ranglar tilda va kognitiv jarayonlarda markaziy o'rin tutadi. Bu ranglar inson ongida yanada aniq va tizimli tarzda tashkil etilgan, shuning uchun ular tezda tanib olinadi va nomlanadi. Asosiy ranglar, masalan, qizil, ko'k va yashil kabi, ko'proq prototipik va ko'p hollarda barcha madaniyatlarda bir xil tarzda qabul qilinadi. Boshqa ranglar esa, odatda, sekundar yoki kompozitsion ranglar sifatida qabul qilinadi va ular ko'proq sub'ektiv va madaniy omillarga bog'liq holda tasavvur etiladi. Bu fenomen ranglarni identifikatsiya qilish va nomlash jarayonining kognitiv yondoshuvini yaxshiroq tushunishga yordam beradi, chunki asosiy ranglar ko'pincha sezgirlik va tilda oddiy va aniq toifalar sifatida ishlatiladi. Bu kabi dalillardan kelib chiqadigan xulosa shuki, kognitiv rang toifalari "markaz va periferiyaga ega". Ushbu ko'rinish rang atamalarining strukturaviy hisobidan ikkita muhim jihatdan farq qiladi:

- Rangli atamalar lingvistik tasnifning o'zboshimchaliklariga juda yaxshi misol bo'la olmaydi. Agar rang spektri inson idroki uchun ayniqsa muhim bo'lgan ma'lum fokus ranglarini o'z ichiga olsa va agar tillarda asosiy rang atamalari aynan shu markazlashtirilgan ranglar uchun bo'lsa, u holda rang spektri tilga bo'linmaydi.

- Agar asosiy ranglarni nomlash va ularni asosiy bo'lmagan ranglarga qaraganda tezroq aniqlash mumkin bo'lsa, unda toifaga a'zolikni "ha/yo'q" nuqtai nazaridan ko'rish mumkin emas, aksincha, gradient masalasidir.

Kroft va Kruz [20] ta'kidlaganidek, prototip nazariyasining eng muhim kamchiligi shundaki, u toifa chegaralari uchun qoniqarli tushuntirish bermaydi. Noaniq toifalar chegaralari tushunchasi turli sub'ektlar toifa chegaralarini, masalan, turli ranglar orasidagi chegaralarni turli joylarda joylashtirganligi bilan asoslansa-da, "shuni ta'kidlash kerakki, hatto noaniq chegara ham o'z o'rniga ega"[21-23]. Bundan tashqari, oq qahva (White coffee), oq teri (white skin) yoki oq sharob (white wine) kabi kombinatsiyalarda oq kabi rang atamasining toifada markaziy bo'lmagan foydalanish sifatida ishlatilishini tahlil qilish jozibador bo'lsa-da, bu nima uchun ekanligini tushuntirib bera olmaydi. tilda sariq vino emas, balki oq sharob birikmasi ishlatiladi. Shunday qilib, prototip nazariyasining noaniqlikni qamrab olgan jihati, aynan shu noaniq chegaralar ham o'z o'rnini topishi mumkinligini ko'rsatadi. Biroq, tilda rang atamalarining qanday ishlatilishi, faqat qattiq prototiplar va chegaralar bilan aniqlanadigan toifalardan tashqarida, har bir madaniyat va tilda o'ziga xos talqin va qoidalar orqali shakllanadi. Masalan, "oq sharob" iborasi til va madaniyat kontekstida "sariq vino"ga nisbatan ancha keng tarqalgan bo'lishi mumkin, bu esa rangning tasavvur etilishi va shuningdek, madaniyati, urf-odatlar va tarixiy omillar bilan bog'liqdir. Tilda ranglar atamasi faqat fiziologik

yoki sezgir xususiyatlar bilan bog'lanib qolmay, balki o'ziga xos semantik va madaniy qatlamlarga ham ega bo'ladi. Shuning uchun, bunday iboralarda noaniq toifalar, bir nuqtadan boshqasi muhim bo'lib, ularning qanday ishlatilishi ko'proq madaniyat va kontekstga bog'liqdir

Xulosa qilib aytganda, leksik birliklar o'rtasida turli xil munosabatlar mavjud, jumladan, giponimiya, qarama-qarshilik va sinonimiya. Bu munosabatlar til tizimining leksik birliklar asosida tashkil etilishi va ularning ma'nolarining boshqa birliklar bilan o'zaro aloqalariga bog'liqligi tushunchasini mustahkamlaydi. Lug'aviy birliklar o'rtasidagi bog'lanishlarni o'rnatish leksik birliklarning to'liq ma'nosini har doim aniq ifodalama ham, ularni qarama-qarshi qo'yish orqali ma'no komponentlarini ochish imkonini beradi. Bunday tahlil usullari leksik birliklarning ma'nolarini chuqurroq tushunishga yordam beradi va semantikaning tizimli asoslarini yoritishda muhim ahamiyatga ega.

References:

1. Cruse, D. A. (1986). *Lexical semantics*. Cambridge University Press.
2. Ibragimov, S. S. (2000). *O'zbek tilining leksikologiyasi*.
3. Lyons, J. (1977). *Semantics* (Vol. 1 & 2). Cambridge University Press.
4. Sidorov, A. L. (1989). *Leksikologiya: Teoriya i praktika*.
5. Lurye, A. I. (1979). *Semantika i leksikologiya*.
6. Trier, J. (1931). *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes: Die Geschichte eines Sprachlichen Feldes*.
7. Lehrer, A. (1974). *Semantic fields and lexical structure*.
8. Kastovsky, D. (1982). *Word-formation and semantic fields*.
9. Nida, E. A. (1975). *Componential analysis of meaning: An introduction to semantic structures*.
10. Katz, J. J., & Fodor, J. A. (1963). The structure of a semantic theory. *Language*, 39(2), 170-210.
11. Lyons, J. (1977). *Semantics* (Vol. 1 & 2).
12. Chierchia, G., & McConnell-Ginet, S. (2000). *Meaning and grammar: An introduction to semantics*.
13. Kastovsky, D. (1982). *Semantics and vocabulary*. In D. Kastovsky (Ed.), *Word-formation in the English language* (pp. 157–174). Berlin: De Gruyter.
14. Cruse, D. A. (1986). *Lexical semantics*. Cambridge University Press.
15. Leech, G. (1981). *Semantics: The study of meaning*. Penguin Books.
16. Chierchia, G., & McConnell-Ginet, S. (2000). *Meaning and grammar: An introduction to semantics*.
17. Berlin, B., & Kay, P. (1969). *Basic color terms: Their universality and evolution*. University of California Press.
18. Kay, P., & McDaniel, C. K. (1978). The linguistic significance of the meanings of basic color terms. *Language*, 54(3), 610–646.
19. Rosch, E. (1973). Natural categories. *Cognitive Psychology*, 4(3), 328–350.
20. Croft, W. (1993). *The role of semantics in language change: Evidence from the history of English*. Oxford University Press.
21. Rosch, E. (1978). Principles of categorization. In E. Rosch & B. B. Lloyd (Eds.), *Cognition and categorization* (pp. 27–48). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

22. Kruszewski, J. (1996). Semantic fields and the problem of fuzzy boundaries in linguistic categorization. *Linguistics*, 34(4), 739-755.
23. Wierzbicka, A. (1996). *Semantics: Primes and universals*. Oxford University Press.

INNOVATIVE
ACADEMY